

УДК 090.1 С.Левицький :024:028

КНИЖКОВИЙ АБОНЕМЕНТ “ЛЕКТОР” СТАНІСЛАВА ЛЕВИЦЬКОГО У ЛЬВОВІ (1915–1928 рр.)

Ева ВУЙЦІК

*Педагогічний університет ім. Комісії національної освіти у Кракові,
Інститут наукової інформації та бібліотекознавства,
вул. Подхоронжих, 2, м. Краків, 30-084, Польща, тел. (012) 662-61-75,
ел. пошта: wojcik.ewa@op.pl*

У статті досліджено діяльність польського підприємця та бібліофіла Станіслава Левицького щодо поширення культури читання у Львові та інших містах. С. Левицький був засновником та власником кількох інституцій (книжкового абонементу, читальні, книгарні, видавництва) під загальною назвою “Лектор”. Детально проаналізовано діяльність та фонди книжкового абонементу “Лектор”.

Ключові слова: С. Левицький, книжковий абонемент “Лектор”, Львів, культура читання.

Книжковий абонемент Станіслава Левицького “Лектор” з’явився у важкий для Львова час, на початку Першої світової війни. Місто тоді було окуповане російським військом, і ситуація не сприяла будь-яким суспільно-культурним ініціативам. Важким був і матеріальний стан львівської інтелігенції. Багато мешканців залишили місто, адже розуміли, що не слід очікувати швидкого закінчення війни. У зв’язку з воєнними діями та призовом працівників видавництв до армії, книгарні та антикварні крамниці припинили або обмежили свою діяльність. Не дивно, що за таких обставин зменшився попит на книжки. Однак, не зважаючи на перипетії війни, діяльність у сфері популяризації книжки розпочав Станіслав Левицький Роголя, особа, до того часу професійно не пов’язана із книжкою. На час клопотання про дозвіл на відкриття книжкового абонементу він виконував обов’язки директора Торгівельного банку (Banku Handlowego) у Львові¹. Його, однак, знали у середовищі львівських бібліофілів як колекціонера видань з економіки та історії торгівлі з особливою увагою на історії торгівлі в Польщі.

Про С. Левицького писали досить часто. Серед книгознавців він відомий, однак, передовсім як видавець і власник заснованого 1917 р. Видавничого Інституту “Лектор”. Також є його біограма у “Словнику працівників польської книжки” (“Słowniku pracowników książki polskiej”)². Станіслав Левицький народився 1879 р. у Львові у багатій католицькій міщанській родині. Він був сином Казимира Левицького, відомого правника і підприємця із традиціями подільських землевласників, та Теофілі де Річчіо-Річчі³.

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 2, оп. 7, спр. 2104, арк. 1.

² Pieczętkowski F. Lewicki Stanisław, Rogala // *Słownik pracowników książki polskiej* / pod red. I. Treichel. – Warszawa, 1972. – S. 513–514. Див. також: Założyciel Instytutu Wydawniczego “Lektor-Polonia” // *Biuletyn Literacki Lektor Polonia*. – 1928. – Nr 5. – S. 23–24; Котлобулатова І. *Книгарі та книгарні в минулому Львова*. – Львів, 2005.

³ Мати С. Левицького Теофіла Левицька була італійкою, померла у 1922 р. У документах фігурувала як партнер свого сина Станіслава, була власником кам’яниці на вул. Св. Миколая, 23, де був розташований “Лектор”. Див.: Nekrolog Teofilii de Riccio-Ricci // *Biuletyn Literacki Lektora*. – 1922. – Nr 2/3. – S. 23 та *Nowy skorowidz tabularny miasta Lwowa na podstawie źródeł urzędowych opracował dr F. Jaglarz*. – Lwów, 1920.

Станіслав отримав гарну освіту; він вивчав політичні науки у Мюнхенському та філософію у Львівському університетах. У цих університетах отримав два докторати⁴. Був також абсолювентом Торгівельного університету в Ляйпцігу і, власне, цій сфері присвятив перший період своєї професійної діяльності. У 1908 р. заснував і далі керував Торгівельною школою у Львові. Був також співорганізатором і директором Торгівельного банку, який розпочав діяти у 1910 р. У польському науковому середовищі був відомий завдяки працям “Торгівельні шляхи у середньовічній Польщі” (“Drogi handlowe w Polsce w wiekach średnich”)⁵ та “Право складу в Польщі” (“Prawo składu w Polsce”). Восени 1914 р. С. Левицький розпочав свою пов’язану з книжкою діяльність; спочатку було відкриття книжкового абонементу у 1915 р., пізніше з’явилися читальня часописів, книгарня, антикварний магазин та воєнний архів. Наступною вдалою ініціативою С. Левицького була видавнича діяльність. У 1917 р. він відкрив нове відділення “Лектора” під назвою Видавничий літературний інститут “Лектор”⁶. Його видавнича діяльність також була успішною і вийшла далеко поза межі Львова. Поступово були організовані відділення абонементу та видавництва “Лектор” у Любліні, Кракові, Варшаві, Познані та Бидгощі. У Львові С. Левицький далі розширював поле своєї діяльності, 1917 р. придбав Учительську книгарню і перетворив її у 1921 р. на товариство з обмеженою відповідальністю. Ця книгарня розпочала видавничу діяльність і відповідно до своєї спеціалізації друкувала наукові праці, шкільні підручники та допоміжну літературу з педагогіки⁷. Всупереч сподіванням фахових видавців та книгарів, що С. Левицький не підготований до такої діяльності, підприємства розширювалися і чудово функціонували. У 1923 р. С. Левицький отримав дозвіл на ведення поштових книгарень під назвою Товариство поштових книгарень “Лот”. Статутний капітал цього акціонерного товариства склав 250 тис. злотих. У 1926 р. головний офіс товариства перевели до Варшави. Через два роки, у 1928 р. “Лот” мав уже вісім відділень у різних містах Польщі та 60 книгарських пунктів у поштових управліннях⁸. Ці осередки займалися продажем книжок, преси, поштових листівок, карт, канцелярських товарів, поштових значків, а також тютюнових виробів. Книгарні знаходилися всередині поштових будинків⁹. У 1925 р. видавничу діяльність “Лектора” розширили завдяки публікаціям класиків польської та іноземних літератур, а також циклу перекладів творів італійської літератури на польську мову. Назву фірми змінили на “Лектор – Полонія”. Видавнича та книгарська діяльність всіх відділень “Лектора”, що дуже добре розвивалася, не обмежила роботи книжкових абонементів та читалень, організованих у найбільших містах Польщі. Станіслав Левицький був навіть головою Загального союзу власників і керівників читалень Польської Республіки. Він дбав про розвиток осередків та регулярне поповнення їх фондів. Був також засновником Польської бібліотеки та Абонементу ім. Станіслава Пшибишевського у Гданську, яка з’явилася у 1922 р. на базі 1000 книжок, надісланих зі Львова¹⁰.

⁴ Helsingowski S. *Przybyszewski: opowieść biograficzna*. – Warszawa, 1973. – S. 455; див. також: Pieczatkowski F. *Lewicki Stanisław...* – S. 513.

⁵ Helsingowski S. *Przybyszewski...* – S. 455.

⁶ Див. більше: Sowiński J. *Instytut Wydawniczy “Lektor” we Lwowie (1917–1928): profil wydawniczy i forma typograficzna wydawnictwa // Ze skarbcza kultury*. – 1991. – Z. 51. – S. 171–188.

⁷ Pieczatkowski F. *Lewicki Stanisław...* – S. 514.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Informacje i wiadomości // Przegląd Księgarski*. – 1924. – Nr 6/7. – S. 111.

¹⁰ *Biuletyn Literacki Lektor – Polonia*. – Warszawa, 1922. – Nr 2–3. – S. 2, 5–6. С. Левицький також зобов’язався щороку дарувати 150 книжок Польській бібліотеці в Гданську. Прибуток із книжкового абонементу було призначено на потреби Польської гімназії у Гданську.

У літературному середовищі “Лектора” знали також завдяки організації літературних конкурсів ім. Габрієли Запольської. Твори, що діставали нагороди, С. Левицький згодом публікував у своєму видавництві¹¹. У 1927 р. компанія “Лектор – Полонія” урочисто відзначала десятиріччя своєї діяльності, що детально описано у “Літературному бюлетні “Лектора” (“Biuletynie Literackim “Lektora”)¹². Ніхто тоді не міг передбачити, що вже незадовго ціле це, з такими зусиллями створене, підприємство розпадеться. Несподівана смерть С. Левицького, яка настала 15 квітня 1928 р., стала ударом для близьких, а також для середовища, пов’язаного зі всіма відділеннями “Лектора”. Його похорон на Личаківському цвинтарі згромадив натовп людей, які прийшли попрощатися із видавцем¹³. Після смерті С. Левицького окремі відділення “Лектора” були ліквідовані або перейшли до інших власників. Остаточо Інститут “Лектор” припинив своє існування у 1932 р., лише Товариство поштових книгарень “Лот” діяло до Другої світової війни¹⁴.

Бібліофільські зацікавлення С. Левицького сягали ще юнацького періоду. Вже в студентські роки він збирав книжки з економії, торгівлі і господарства. За Францішеком Яворським, його спеціалізована бібліотека вже 1906 р. нараховувала близько 2000 праць¹⁵, а 1908 р. – 3000 праць¹⁶. У своїй колекції доктор С. Левицький мав книжки польською, німецькою, французькою, англійською, латинською мовами. Його спеціалізована бібліотека була відома серед польських бібліофілів. До особливо цінних та рідкісних належали праці: “De rebus publicis Hanseaticis” Верденгагена 1631 р., дисертації Кюльвайна (1662) і Борна (1739) про право складу, “Theoretischpraktische Darstellung der Handlung” у п’яти томах відомого німецького економіста Бюша (1824), “History of British Commerce” Леві (1872) і єдина тоді історія польської торгівлі “Polens Handelsgeschichte” Скеля (1809)¹⁷. У його бібліотеці знаходилися колекції унікальних вирізок із преси та брошур із історії господарства. Колекціонер також збирав гравюри, поштові марки і старі монети¹⁸. З метою поповнення своєї бібліотеки С. Левицький шукав відповідні вітчизняні та чужоземні видання, хоча передовсім львівські антиквари здобували для нього раритети із історії торгівлі, суспільної та політичної економії у польських та європейських антикварнях. С. Левицький був частим гостем у відомих львівських букіністів: Марка Гольця, Мойсея Герша Рубіна, Зигмунта Ігя, Юзефа Тулеї¹⁹. Також серед бібліофілів був відомий кольоровий екслібрис С. Левицького, де були жезл Меркурія і східна пальма як символи торгівлі, а зокрема торгівлі зі Сходом*.

¹¹ Pieczętkowski F. Lewicki Stanisław... – S. 514.

¹² *Biuletyn Literacki Lektor – Polonia*. – 1928. – Nr 5 (jubileuszowy).

¹³ [Nekrolog Stanisława Lewickiego] // *Kurier Warszawski*. – 1928. – Nr 105. – S. 8.

¹⁴ Pieczętkowski F. Lewicki Stanisław... – S. 514.

¹⁵ Jaworski F. *Lwowskie znaki biblioteczne* // *Tydzień*. – 1906. – Nr 51. – S. 412–415; див. також “Pośrednik Antykwarski”, фаховий часопис для колекціонерів, приватних та публічних бібліотек, книгарів та антикварів (Lwów, 1907. – Nr 1 (okazowy). – S. 7).

¹⁶ Jaworski F. *Lwowskie znaki biblioteczne. (Uzupełnienia)*. – Lwów, 1908. – S. 16–18.

¹⁷ Jaworski F. *Lwowskie znaki biblioteczne...* – S. 414.

¹⁸ Jaworski F. *Lwowskie znaki biblioteczne. (Uzupełnienia)*... – S. 16–18.

¹⁹ Hölzer I. *Ze wspomnień o bibliofilach 1870–1936: czasy i ludzie*. – Lwów; Warszawa, 1937. – S. 6; Korespondencja Zygmunta Igla // Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка (далі – ЛННБУ), відділ рукописів, ф. 9 (Окремі надходження), од. зб. 166; Antykwariat i Księgarnia Z. Igla we Lwowie. *Książka adresowa* // Там само, од. зб. 165; *Pośrednik Antykwarski*. – 1907. – Nr 1 (okazowy). – S. 7.

* Існували два варіанти того екслібрису, їх автором був рисувальник Рибіцький.

Бібліофільські зацікавлення С. Левицького не обмежувалися лише приватним колекціонуванням; 27 жовтня 1914 р., під час російської окупації, він почав клопотатися про дозвіл на відкриття книжкового абонементу. Відповідний документ на відкриття цього закладу по вул. Св. Миколая, 23 він отримав 30 січня 1915 р. із застереженням, що “документ надає право здійснювати зазначену діяльність лише до моменту повернення звичного стану справ, потім слід подати нове клопотання про продовження його чинності”²⁰. Можна б запитати, що спонукало С. Левицького, тоді директора Торгівельного банку, до інвестування в книжковий абонемент, тим більше, що в місті, згідно із промисловим реєстром, вже існувало 15 приватних книжкових абонементів²¹. Однак більшість із них була закрита, а їх власники залишили місто²². У 1928 р. в ювілейному виданні “Biuletynu Literackiego Lektor Polonia” так описано початки бібліотеки: “У тому сумновідомому переломному році [1914], коли Львів залило московське нашествя, коли зачмерло все національне та культурне життя, а музеї, бібліотеки, громадські книгозбірні стали недоступними, д-р Станіслав Левицький [...] задумав заснувати хоча б невелику читальню, яка б могла у той важкий час відкрити суспільству вічну скарбницю наших національних пророків та письменників. І вона з’явилася, з’явилася та скромна читальня п. н. “Лектор”. З’явилася не для зиску, бо громадянським кроком було її заснування і такими ж були засади, якими керувалася”²³.

Ціна абонементу була низькою і складала 25 копійок щомісяця. Читач як застава міг внести на зберігання будь-яку власну книжку. Спочатку фонд абонементу був невеликий, нараховував близько 1000 книжок і займав одне невелике приміщення. Через рік він займав уже ціле крило на другому поверсі того самого будинку на вул. Св. Миколая, 23 (тепер вул. Грушевського)²⁴. Появу цього закладу відзначено із великою прихильністю між іншим у “Gazecie Narodowej”, “Gazecie Wieczornej”, “Słowie Polskim” і “Nowinach Wiedeńskich”²⁵. У них зверталася увага на значення бібліотеки для міста, цінність книжкового фонду, облаштування залів, низьку вартість абонементу. Про популярність свого закладу так писав його власник: “Дуже велика відвідуваність (1000 абонентів) виразно свідчить про те, що бібліотека “Лектор” заповнює велику прогалину в нашому суспільстві, що дотеперішні абонементи не могли повністю задовільнити нашу громадськість і що бібліотека “Лектор”, організована як значний заклад, завдячує свій розвиток не лише чудовій збірці книжок, що вартує великого, понад 100000 корон, капіталу, але також і польському та громадянському духові”²⁶.

Значний успіх підприємства спонукав С. Левицького розпочати реалізацію подальших планів, пов’язаних із розвитком цього осередку. Через півроку, 26 липня 1915 р., він знову звернувся до міської влади із проханням дати йому право на створення “Міжнародної агенції купівлі, продажу і позичання всіляких видань – нових та вживаних книжок, брошур, часописів, інших друків, рукописів, плакатів, відзнак, карток,

²⁰ Sprawa o wydanie koncesji Stanisławowi Lewickiemu na prowadzenie biblioteki // ДАЛО, ф. 2, оп. 14, спр. 2104, арк. 2–3. Дозвіл № L.M. 150.096/914.

²¹ Там само. – Арк. 2.

²² Fiszer L. *Wspomnienia starego księgarza*. – Warszawa, 1959. – S. 172–173.

²³ Dziesięć lat służby społecznej // *Biuletyn Literacki Lektora*. – 1928. – Nr 5. – S. 3–5, подібно що справа характеризує С. Левицький у статті, що стосується діяльності “Лектора”, див.: Instytut Wydawniczy “Lektor” i Księgarnia Nauczycielska // *Przegląd Księgarski*. – 1925. – Nr 9. – S. 243–244.

²⁴ Ibidem. – S. 3.

²⁵ “Lektor” // *Świat*. – 1921. – Nr 22. – S. 14–16.

²⁶ Sprawa o wydanie koncesji Stanisławowi Lewickiemu... – Арк. 14.

бон, ілюстрацій, фотографій і творів мистецтва, що стосуються періоду теперішньої війни всіма мовами, а також права представляти подібні вітчизняні та чужоземні агенції та приймати передплату”. Ця агенція мала називатися “Воєнний архів Бібліотеки Лектор”²⁷. С. Левицький підкреслював, що цей заклад має на меті збирати різноманітні матеріали, що стосуються світової війни, без територіальних та мовних обмежень. Зважаючи на культурно-історичний характер цієї ініціативи, він прохав магістрат дозволити створити згадану агенцію²⁸. І цього разу С. Левицького чекало прихильне ставлення влади, яка схвалила проект збору джерел до історії світової війни ще до її закінчення²⁹. Зібрані матеріали в майбутньому мали б використовуватися для наукових досліджень.

У квітні 1917 р. з метою подальшого розвитку діяльності свого підприємства доктор Станіслав Левицький в черговий раз звернувся з проханням надати концесію, на цей раз на антикваріат та право накладу. Своє подання він обґрунтував потребою продажу дублетів, які накопичилися в його книгозбірні внаслідок закупівлі цілих бібліотек³⁰, а також необхідністю конкуренції з єврейськими антикварями, які монополізували львівський ринок антикваріату. І на цей раз він отримав згоду, незважаючи на гострий спротив книгарського середовища*, яке закидало С. Левицькому брак фахової підготовки для управління закладами такого типу. Одночасно Спільнота книгарів (*Gremium Księgarzy*) зауважила, що у місті з 220 тис. мешканців уже є достатня кількість книгарень, які намагаються пережити важкі воєнні часи³¹. Дозвіл на діяльність книгарні, антикварні, торгівлю творами мистецтва і нотами С. Левицький отримав 10 листопада 1917 р.³² Всі ці заклади діяли за адресою вул. Св. Миколая, 23, хоча С. Левицький планував перевести книгарню до приміщення на Маріацькій площі, 10, до будинку своїх братів, а антикварню на вул. Академічну, 12 (приміщення теж було власністю родини). Розвиток підприємства “Лектор” у важких воєнних умовах, коли чисельність мешканців Львова зменшилася наполовину, є гідний подиву. С. Левицький послідовно і зі значним успіхом втілював у життя свої чергові плани. Тому й не дивно, що незабаром місто Львів стало для нього затісним. У березні 1918 р. львівський магістрат проінформували про спробу відкриття філії бібліотеки “Лектор” та антикварні у Кракові³³. Однак фактично першим почало діяти відділення у Любліні (9 грудня 1919 р.), а за кільканадцять днів відкрилося й краківське відділення (31 грудня 1919 р.)³⁴. Незабаром після здобуття Польщею незалежності було відкрито філії “Лектора” у Варшаві (1921), Познані (1922), Бидгощі (1925). Планували також відкрити осередок у Вільні³⁵. Однак головний офіс організації і надалі знаходився у Львові по вул. Св. Миколая, 23.

²⁷ Sprawa o wydanie koncesji Stanisławowi Lewickiemu... – Арк. 21–23.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само. – Арк. 11, 14.

³⁰ Там само. – Арк. 27–28.

* Мова йде про Промислове товариство Спільнота книгарів, антикварів та представників суміжних професій (*Stowarzyszenie Przemysłowe Gremium księgarzy, antykwarzy i zawodów pokrewnych we Lwowie*), яке було дорадчим органом під час розгляду подань про надання книгарських концесій.

³¹ Sprawa o wydanie koncesji Stanisławowi Lewickiemu... – Арк. 32–33.

³² Концесія № L.M. 132681/17, див.: Там само. – Арк. 55–56.

³³ Там само. – Арк. 58–59.

³⁴ Ці факти знаходять підтвердження у промові С. Левицького, виголошеній з нагоди восьмої річниці заснування “Лектора” (*Biuletyn Literacki Lektora*. – 1922. – Nr 2–3. – S. 2–7).

³⁵ *Ibidem*. – S. 7.

Тим часом мала читальня, відкрита на початку 1915 р., збільшила свої фонди і була досить популярна. Незважаючи на війну, на абонементі було 1000 зареєстрованих читачів, які регулярно його відвідували. Для читачів велике значення мав факт, що вартість абонементу була відносно низька, а збірка книжок систематично поповнювалася і була цікавою. Бібліотека поділялася на наукову бібліотеку “Лектор”, де були наукові видання, і на читальню “Лектор” із белетристикою. Приміщення, призначені для читачів, були просторі, естетично та по-сучасному впорядковані. Електричне освітлення, дизайн інтер’єру, великі вітрини читальні та абонементу притягували потенційних клієнтів, які проходили вулицями Св. Миколая та М. Зиблікевича (тепер – частина вул. І. Франка). Організуючи своє підприємство, С. Левицький використовував найкращі західні зразки, із якими познайомився ще під час навчання у Ляйпцігу. Для львів’ян значення мав і той факт, що “Лектор” конкурував з іншими закладами такого ж типу, які належали євреям.

Бібліотека “Лектор” С. Левицького, незважаючи на передбачення львівського книгарського середовища, була добре організована. Нею управляли “зі справжньою любов’ю до книжки, як до її змісту, так і до зовнішньої форми”³⁶. Кожна книжка окрім суперекслібрису на обкладинці мала й екслібрис у вигляді відбитку назви “Лектор”. На передньому плані були дві відкриті книжки, з-за яких виглядала рука, що підтримувала палаючий смолоскип. У лівому куті виднівся герб Львова, а збоку був напис “Ex Libris Lektor”. Той знак прикрашав печатки “Лектора”, рекламну продукцію, а також закладки до книжок. Його розміщували і на великих плакатах, які розклеювали в місті і які рекламували читальню, з адресою закладу та годинами роботи. Логотип підприємства знали по цілій Польщі. Він став фірмовим знаком всіх книжкових абонементів, які відкривав С. Левицький в наступних осередках “Лектора”^{*}.

Бібліотека працювала щодня, за винятком неділь та святкових днів, від 10.00 до 13.00, і потім від 15.00 до 18.30. Залежно від суми внеску читач міг узяти додому одну або дві книжки. Особливо цінні видання можна було читати лише на місці. У 1918 р. С. Левицький опублікував підготований ним “Каталог публічної бібліотеки “Лектора”, ч. 1. Розділ польськомовної белетристики” (Katalog Biblioteki Publicznej “Lektora”, cz. 1. Dział beletrystyczny w języku polskim”). На жаль, наступні частини цього каталогу не вийшли у світ. Дуже ймовірно, що “Лектор” мав також іншомовні видання, хоча це припущення не підтверджують наступні каталоги бібліотеки, які з’явилися у 1922, 1925 і 1927 рр.

На початку 1921 р. збірка С. Левицького, яка тоді нараховувала 16000 томів, була об’єднана із значною бібліотекою львівського бібліофіла, книгаря та антиквара Юзефа Тулеї³⁷. Бібліотека Ю. Тулеї, де переважали книжки з природознавства та технічних дисциплін, нараховувала тоді 96000 томів. Отже, в об’єднаній збірці було 112000 томів. Книжковий абонемент був дуже популярний серед читачів, адже там можна було знайти багато недоступних книжок і рідкісних видань, технічних польських та чужоземних часописів (якими можна було користуватися лише в читальні), а також вирізок із періодики. Тут організовувалися збори та семінари, де читачі виголо-

³⁶ Janusz B. Nowsze znaki lwowskie // *Exlibris*. – 1917. – S. 36–48.

^{*} Окремі фірмові знаки відрізнялися лише гербом міста, у якому було відділення “Лектора”.

³⁷ Детальніше про діяльність Ю. Тулеї див.: Wójcik E. Józef Tuleja – księgarz, antykwariusz i bibliofil lwowski // *Wspólnota pamięci. Studia z dziejów ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej* / pod red. J. Gwóźdźk i J. Malickiego. – Katowice, 2006. – S. 173–185.

шували доповіді на різні теми³⁸. З невідомих причин співпраця двох книголюбів припинилася через два роки. У 1923 р. обидві збірки книжок знову існували окремо.

У варшавському часописі “Світ” (“Świat”) у 1921 р. так описано організацію та функціонування бібліотеки “Лектора”:

“Ці книжки, за якими доглядають з великою турботою, купуються лише нові. Звичайно, це не стосується рідкісних видань та тих, чий наклад вже вичерпані. Кількість томів зростає щодня у кожному відділі. Роль путівників виконують каталоги, поділені на розділи, серед яких є й нові – багатий теософічний розділ, що обіймає окультизм, гіпнотизм, спиритизм, навіювання та ін., а також соціо-антропологічний розділ. У найбагатшому на цей час головному львівському осередку є також окрема група матеріалів, які стосуються “Світової війни”³⁹.

Розділ “світова війна” – це вже згадана збірка видань із т. зв. “Военного архіву”, який С. Левицький почав збирати ще під час війни. Там знаходилися різноманітні видання: книжки, брошури, листівки, вирізки із часописів та плакати, що стосувалися війни.

Читачі “Лектора” належали до різних соціальних груп: з одного боку, наукові та спеціалізовані видання з економіки та торгівлі приваблювали студентів та науковців, з іншого – багата збірка белетристики об’єднувала читачів різного походження. Аби було зручно користувачам, книжки розміщували на полицях за прізвищами авторів, а з огляду на естетичні та практичні міркування їх обгортали кольоровим папером⁴⁰.

Значення збірки белетристичної літератури дізнаємося завдяки збереженням каталогам бібліотеки 1922⁴¹, 1925⁴², 1927⁴³ рр. Вони інформують, що белетристика була в основі діяльності всіх відділень “Лектора” у Львові, Кракові, Любліні, Варшаві, Познані і Бидгощі. Як сильно “Лектор” прагнув зберегти контакт зі своїми читачами свідчить той факт, що в кожному каталозі С. Левицький від імені Головного відділу “Лектора” звертався до своїх абонентів: “[...] Прагнучи наші читальні (книжкові абонементи) утримувати й надалі на найвищому рівні і з тією метою дізнатися про можливі недоліки, Виділ звертається до шановних абонентів із ввічливим проханням, аби ви – якщо маєте якісь зауваження, чи до самої бібліотеки, чи до її персоналу – подали їх до відомо місцевого Виділу [...] або до Головного відділу “Лектора” [...]. Сподіваємося, що ви, шановні абоненти, зрозумієте наші наміри і для власної користі захочете піти нам назустріч, бо лише завдяки такому постійному обліку зможемо усунути існуючі недоліки і задоволимо читаючу громадськість”⁴⁴. Одночасно зверталися до абонентів із проханням надати “Лектору” право першочергової купівлі визначених для продажу книжок із домашніх бібліотек (художньої та наукової літератури). Обіцяли вищу, ніж в інших антикварнях, ціну⁴⁵.

³⁸ Lektor // Świat. – 1921. – Nr 22. – S. 14–16.

³⁹ Ibidem. – S. 15.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Katalog czytelní Instytutu Literackiego “Lektor” w Warszawie, we Lwowie, w Krakowie, Lublinie, Poznaniu. 1922. Dział beletrystyczny najnowszej doby 1915–1922. – Lwów, 1922. – 22 s.

⁴² Katalog czytelní Instytutu Literackiego “Lektor”..., 1925. Dział beletrystyki polskiej najnowszej doby 1916–1925. – Lwów, 1925. – 38 s.

⁴³ Katalog czytelní Instytutu Literackiego “Lektor”..., dział beletrystyki polskiej najnowszej doby 1916–1927. – Lwów, 1927. – 27 s.

⁴⁴ Див.: Katalog czytelní Instytutu Literackiego “Lektor” w Warszawie, we Lwowie, w Krakowie, Lublinie, Poznaniu. 1922... – S. 2.

⁴⁵ Ibidem.

Згідно з каталогом за 1922 р., книжковий абонемент мав 817 назв видань у 892 томах⁴⁶, через три роки у 1925 р. вже було 1126 назв у 1298 томах. У 1927 р. кількість видань порівняно з 1922 р. зросла вдвічі (1671 назва у 1756 томах). Звичайно, ці цифри не свідчать про кількість книжок у фондї абонементу, адже відомо, що окремі видання були у більшій, ніж один, кількості примірників. С. Левицький часто згадував про значну кількість дублетів, які були в його книгозбірні. Окрім того, самі читачі замість грошового внеску могли приносити свої книжки.

У фондї абонементу переважала польська література різноманітного характеру, що було типовим для всіх подібних приватних бібліотек. Тут можна було знайти прізвища видатних представників польської літератури, такі як: Адам Асник, Юзеф Ігнаці Крашевський, Еліза Ожешко, Станіслав Пшибишевський, Генрик Сєнкевич, Станіслав Владислав Реймонт, Стефан Жеромський, Габрієла Запольська, Адольф Дигасінський, Деотима (Ядвіга Лушевська). Більшість письменників була, однак, пов'язана із періодом літератури двох міжвоєнних десятиліть: Вацлав Берент, Ярослав Івашкевич, Юзеф Єдліч (Юзеф Капусцінський), Юліуш Каден-Бандровський, Єжи Бандровський, Ян Каспрович, Януш Корчак, Зофія Коссака-Щуцька, Корнель Макушинський, Фердинанд Антоні Оссендовський, Зофія Ригер-Налковська, Магдалена Самозванец, Казімеж Тетмайєр, Станіслав Василевський. Можна легко помітити брак творів з інших періодів розвитку польської літератури серед запропонованих абонементом; наприклад, не було відзначено в каталогах творів письменників доби Просвітництва чи відомих представників романтизму.

Після творів польської літератури найбільше відзначено перекладів із французької літератури. Найчастіше в каталогах трапляються прізвища Дені Дідро, Шарля-Луї Монтеск'є, Франсуа Шатобріана, Альфреда Мюссе, Шарля Бодлера, Оноре де Бальзака, Віктора Гюго, Стендаля, Александра Дюма, Густава Флобера, Анатолія Франса, Гі де Мопассана, Еміля Золя. Порівняно з польською літературою твори було підібрано з більшою старанністю – це був ніби зріз французької класики.

Російську літературу представляли Фьодор Достоєвський, Ілья Еренбург, Аркадій Аверченко, Леонід Андреев, Міхаїл Арцибашев, Александр Купрін, Максим Горький, Іван Гончаров. Зовсім немає творів радянських письменників.

Серед перекладів творів англійської літератури знаходимо твори Чарльза Діккенса, Джона Голсуорсі, Редьярда Кіплінга, Оскара Уайльда, Вальтера Скотта, Джорджа Бернарда Шоу, Джорджа Герберта Уеллса. Не бракувало також і творів американських письменників, таких як Джек Лондон, Марк Твен, Едгар Райс Берроуз, Аптон Сінклейр.

Італійську літературу в перекладах репрезентували Джованні Боккаччо, Габрієле д'Аннунціо, Джованні Джакомо Казанова, Антоніо Фогаццаро, Даріо Ніккодемі. Серед запропонованих видань були також твори скандинавських авторів: Кнута Гамсуна, Мартінуса Бйорнсона Бйорнстерне, Густава Гейрстама, Сельми Лагерльоф, Карла Г'єллєрупа, Августа Стріндберга. Меншою була пропозиція творів німецької, іспанської, чеської, угорської та інших літератур.

З наведеного тут переліку відомих письменників можна зробити висновок, що засновник "Лектора" мав дуже амбітні плани щодо поширення культури читання. Разом із тим він пам'ятав про всіх читачів своїх книжкових абонементів. Саме тому більшість книжкового фонду складала популярна література. Згідно зі "Словником попу-

⁴⁶ У цьому випадку інформацію взято з: *Katalog czyteln... 1922...* та *Biuletyn Literacki Lektora*. – 1922. – № 2/3. – S. 21–23, де подано додатки до "Каталогу" за 1922 р.

лярної літератури”, це галузь літератури, яка включає твори, призначені для широкого кола читачів, і спрямована на реалізацію їх особистих потреб, на забезпечення їм розваги і сильних відчуттів⁴⁷. Користуючись систематизацією, запропонованою у цьому словнику, і прикладаючи її до збірки книжок бібліотеки “Лектор”, цю збірку можна поділити на історичні, побутові, пригодницькі, детективні, любовно-романтичні та гостросюжетні твори.

Серед історичних слід згадати передовсім твори Ю. І. Крашевського, Вацлава Гонсьоровського, Теодора Єске-Хойнського, Казімежа Глинського, З. Коссак-Щуцької. З чужоземних письменників найпопулярнішим був А. Дюма.

З авторів побутових творів відзначимо насамперед Марію Родзевичувну та Гелену Мнішкувну; їхні книжки були надзвичайно популярні у читачів з різних соціальних груп. Варто також згадати Пьотра Хойновського, Артура Грушецького, Тадеуша Ярошинського. У Польщі також часто брали читати французькі повісті графині де Мартель де Жанвіль, яка писала під псевдонімом GYP, та Жоржа Оне.

З побутовими часто пов’язані любовно-романтичні твори. Головними представниками цього напрямку в Польщі були вже згадані М. Родзевичувна та Г. Мнішкувна. З’явилися, однак, й нові автори. З них згадаємо Павла Сташка, Януша Германа, Мечислава Сроковського, Ірену Зажицьку. З перекладів найбільше читали твори дуже популярної німецької письменниці Гедвіг Куртс-Малер, а також французькі повісті А. Дюма, Поля Бурже, Клода Фаррера та ін.

Пригодницьку літературу представляли К. Макушинський, Антоні Марчинський, Мечислав Ярославський. Найпопулярнішими, однак, були повісті Дж. Лондона, Р. Кіплінга, Роберта Стівенсона, Моріса Декобрі та Е. Р. Берроуза, автора циклу про Тарзана. Не можна не згадати й ім’я німецького письменника Карля Мая, котрий став дуже популярним завдяки циклові індіанських повістей про шляхетного вождя Віннету.

Детективні твори – це головно творчість Артура Конан Дойла, автора оповідань про пригоди детектива Шерлока Холмса та його приятеля доктора Ватсона, а також Моріса Леблана із його героєм джентльменом-зломником Арсеном Люпенем. В абонементі не бракувало також повістей Едгара По, який вважається засновником детективної повісті.

Термін “гостросюжетна повість” (“powieść grozy”) як варіант готичної повісті вживається тепер на означення будь-якої літератури, що викликає жах, страх, напругу, де є прояви злочину, жорстокості, надприродних явищ⁴⁸. Цей тип повісті також знайшов своє місце у книжкових абонементях “Лектора”. С. Левицький був навіть видавцем, який ввів на польський літературний ринок головного представника цього напрямку Ганса Гайнца Еверса⁴⁹, автора романів “Альрауне”, “Вампір” та ін. До того ж напрямку літератури належить і творчість Густава Мейрінка, автора популярної повісті “Голем”, та Жюля Барбе д’Оревілі.

Книжкові абонементи “Лектор” пропонували також літературу для дітей та молоді. Окрім повісті Януша Корчака, автора “Короля Матіуша Першого”, там можна

⁴⁷ *Słownik literatury popularnej* / pod red. Tadeusza Żabskiego. – Wrocław, 1997. – S. 212.

⁴⁸ *Ibidem*. – S. 315.

⁴⁹ До видання повісті Г. Г. Еверса С. Левицького намовив С. Пшибишевський. Його дружина Ядвіга Пшибишевська переклала твори Еверса. Детальніше див.: Przybyszewski S. *Listy*. – Warszawa, 1938. – T. 2. Lata 1906–1917.

було знайти твори К. Макушинського, Деотими, Антоніни Доманської, Ф. А. Оссендовського, Я. Германа, а також переклади повістей М. Твена та Ч. Діккенса.

Якщо б судити про популярність автора за кількістю назв його видань, які знаходились у читальнях “Лектора”, то на першому місці буде Г. Запольська (43 назви), далі М. Родзевічувна (35), С. Жеромський (27), Джек Лондон (25), О. де Бальзак (24), С. В. Реймонт (20), П. Сташко (18), А. Дюма і А. Франс (по 17), Едвард Лігоцький і С. Василевський (по 16), К. Май (15), Г. Сенкевич, К. Макушинський та К. Тетмайер (по 14), С. Пшибишевський (13).

Наведена вище статистика дає нам лише загальний образ стану фондів бібліотеки “Лектор”. На її основі не можна також робити висновки щодо величини фонду, тому що у каталогах не зазначалося, у скількох примірниках було певне видання. Разом з тим можна стверджувати, що С. Левицький, незважаючи на помітне прагнення догодити громадськості, намагався формувати читацькі смаки через відповідний підбір творів польської та чужоземних літератур.

Подальший розвиток львівського книжкового абонементу завершився разом із смертю його власника. Вже 1929 р. родина покійного звернулася до львівського антиквара М. Г. Рубіна із проханням провести аукціон щодо приватної книгозбірні С. Левицького, яка нараховувала 10 тисяч томів. Однак аукціонні каталоги свідчать, що на аукціон виставили лише наукову літературу⁵⁰. Яким широким було поле бібліофільських зацікавлень С. Левицького, свідчить факт, що на аукціоні бібліотеку виставили за наступною систематизацією: астрологія – банківська справа – бібліографія – хіромантия – наукові часописи та ілюстровані тижневики – фінанси – гімнастика – товариські ігри – торгівля (найповніша збірка в цілій Польщі) – гіпноз – історія – історія культури – історія літератури – юдаїка – зв’язок – леополітана – художня література – популярна медицина – монографії міст – музика – оккультизм – подорожі – природа – самовчителі – словники – сексологія – статистика – мистецтво життя – пластичне мистецтво – теологія – різне – світова війна. Ця систематизація викликає тепер застереження у сучасних дослідників, які користуються іншими класифікаціями, однак тоді вона здавалася М. Г. Рубіну зразковою. Тематична різноманітність збірки книжок С. Левицького свідчить про широкі зацікавлення її власника, які походили з освіти, фахової праці та приватного життя.

Книжки, виставлені на продаж, можна було оглянути спочатку в будинку “Лектор” по вул. Св. Миколая, пізніше у філії антикварні М. Г. Рубіна по вул. Баторія, 18. Старанно організовані аукціони відбулись аж 1931 р. Що сталося з белетристикою книжкового абонементу, невідомо, можливо, вона перейшла до одного з численних у Львові приватних книжкових абонементів, або її придбав М. Г. Рубін і продавав згодом окремі примірники у своїй антикварні по вул. Баторія.

Видавнича діяльність С. Левицького переважила його працю на ниві поширення культури читання. У пам’яті сучасників затримався образ жвавого підприємця, який, незважаючи на брак фахової підготовки та підтримки з боку книгарського середовища

⁵⁰ *Katalog Aukcyjny. Biblioteka Dra Stanisława Lewickiego.* – Lwów, 1931. У цьому каталозі вміщено 552 позиції видань із філософії, історії, історії літератури, історії мистецтва, природознавства, а також із астрології, хіромантиї, гіпнозу, сексології, магії та спиритизму, теософії. Як писав редактор каталогу, для аукціону визначили цінні наукові книжки, в тому числі польські, німецькі та французькі видання XIX ст.; *Drugi Katalog Aukcyjny Biblioteki Dra Stanisława Lewickiego we Lwowie* / red. M. H. Rubin. Listopad 1931. – Lwów, 1931. У цьому каталозі було 953 позиції видань із філософії, суспільних наук, права та економіки – польські, німецькі та французькі видання XVIII–XX ст. Тут також повідомлялося, що протягом наступних місяців на аукціон буде виставлено решту бібліотеки покійного С. Левицького.

Львова, розпочав свою діяльність під час Першої світової війни і продовжував її зі значним успіхом аж до своєї смерті у 1928 р. Незвичайний талант організатора, невичерпна енергія та працьовитість – ось причини його успіхів.

Переклад з польської Олександра СЕДЛЯРА

STANISŁAW LEWICKI'S LENDING LIBRARY “LEKTOR” IN LVIV (1915–1928)

Ewa WÓJCIK

*National Education Comission Pedagogical University of Kraków,
the Institute of Scientific Information and Library Studies,
2, Podchorążych Str., Kraków, 30-084, Poland, tel. (012) 662-61-75,
e-mail: wojcik.ewa@op.pl*

The article analyzes the activity of Polish entrepreneur Stanisław Lewicki in regards to the spread of reading culture in Lviv and other cities. S. Lewicki was the founder and owner of several institutions (lending library, reading library, bookstore, and publishing house) under general name “Lektor”. The activities and depositaries of the lending library “Lektor” are thoroughly analyzed.

Key words: S. Lewicki, lending library “Lektor”, Lviv, reading culture.

КНИЖНЫЙ АБОНЕМЕНТ “ЛЕКТОР” СТАНИСЛАВА ЛЕВИЦКОГО ВО ЛЬВОВЕ (1915–1928 гг.)

Ева ВУЙЦИК

*Педагогический университет им. Комиссии национального образования в Кракове,
Институт научной информации и библиотекосведения,
ул. Подхоронжих, 2, г. Краков, 30-084, Польша, тел. (012) 662-61-75,
эл. почта: wojcik.ewa@op.pl*

Исследована деятельность польского предпринимателя и библиофила Станислава Левицкого по распространению культуры чтения во Львове и других городах. С. Левицкий был основателем и владельцем нескольких институций (книжного абонемента, читальни, книжного магазина, издательства) под общим названием “Лектор”. Детально проанализирована деятельность и фонды книжного абонемента “Лектор”.

Ключевые слова: С. Левицкий, книжный абонемент “Лектор”, Львов, культура чтения.

Стаття надійшла до редколегії 30.12.2008

Прийнята до друку 1.06.2009